

Politická dimenze měst

David HAMPL

Abstrakt: Příspěvek se zabývá na výbraných příkladech politickou dimenzí měst. Východiskem je athénská demokracie, uvedeny jsou i minulé a současné konflikty, v nichž města hrála významnou roli.

Klíčová slova: Athény, polis, demokracie, města, konflikty

Kořeny demokracie jsou úzce spjaté s existencí antické polis. Moderní státnost sice nemůže být přenášena do období antiky, ale pokud chceme porozumět roli města v politice, nemůžeme ignorovat antické dědictví. Proto také toto zamyšlení symbolicky začíná v Athénách. Sebevědomí měst v evropském středověku souvisí zejména se situací tehdejších suverénních italských republik. Ačkoli východiska můžeme hledat ve starší historii, k situaci zohledňující politickou dimenzi měst nás přivede období nárůstu nacionalismu ve století dvacátém, které je v mezinárodní politice obzvláště významné. Je téměř nemožné popsat, kolik konfliktů v historii bylo spojeno se specifickou rolí měst. Také proto je nutno učinit výběr a charakterizovat situaci na několika konkrétních příkladech.

Polis odvozuje svůj vznik z primárních společenství. Princip je poměrně jednoduchý. Společenství rodin vytváří rodové vazby, ze kterých později vzniká polis. V těchto společenstvích, která vznikala již od 9. stol. př. n. l., se formovaly občanské postoje „lidu“ (demos), který

se těšil řadě svobod. Legitimita vlády se odvozovala z lidového shromáždění. V době rozkvětu řecké demokracie vykonávalo lidové shromáždění nejen zákonodárnou funkci, ale také určovalo vnější a vnitřní politiku a rozhodovalo o otázkách finančních a vojenských. Vrchol lze nalézt v 5. a 4. stol. př. n. l. v Athénách, kde se antická demokracie opírala o rovnost všech občanů před zákonem a o svobodu projevu. Výkon řady úřadů byl sice časově omezen, ale při kritickém pozorování nelze přehlížet ani nedostatky této formy vlády. Všechna práva a povinnosti se týkaly jen plnoprávných občanů, zatímco ženy, cizinci a otroci téměř žádná práva neměli. Můžeme tedy konstatovat, že v polis ve skutečnosti vládla menšina obyvatel. V přímé demokracii, spojované s rolí lidového shromáždění, vznikalo rovněž nebezpečí, že momentální nálady občanů a demagogie mohou vést ve svých důsledcích k chybným rozhodnutím. Aristoteles proto považoval za nejlepší formu vlády spíše politeiu. Demokracie spolu s tyraníí a oligarchií u něj náležela k negativně vnímaným formám vlády. Mnozí myslitelé raději hovoří o ochlokracii (vládě lůzy) než o demokracii. Podle Platóna a Aristotela je horší formou vlády než demokracie pouze tyranida.

Diskuse o výhodách a nevýhodách athénské demokracie se někdy může jevit jako příliš akademická, proto je lépe ukázat konkrétní příklad, který stav demokracie v Athénách ilustruje daleko srozumitelněji. Jméno Sokratovo je dostatečně známo, neboť tato mimořádná osobnost právem náleží k největším filozofům v historii. Sokrates nám ale také ukazuje, že není možné ignorovat ani ty platné zákony, se kterými nesouhlasíme. Byl znám pro své diskuse se spoluobčany na athénské agoře, tedy vlastně tržnici, ale Platón nám ve svých dialozích sdělil, že Sokrates nebyl jen vynikajícím řečníkem. Podle této tradice bojoval v řadě bitev proti Spartě a jako občan povinný vojenskou službou byl velmi odvážný. Athény sice prohrály během peloponéské války svůj boj o hegemonii, přesto byla nově ustanovená a Spartou podporovaná oligarchická vláda, v jejímž čele stál Kritias, u moci jen krátce a došlo k obnovení demokracie. Sokrates byl později za známých okolností odsouzen a svůj rozsudek přijal. Svým jednáním ukázal, že ve světě jsou přítomny hodnoty, za které stojí položit i vlastní život. Athény a jejich politické zřízení hodnotil ve své *Apologii* poměrně pozitivně. Až

Římané jako proslulí válečníci si dokázali Athény podmanit, ale role řecké kultury v Římské říši byla mimořádně významná. Demokracie v Athénách nebyla bez chyb, ale osvědčila se jako více životaschopná než třeba spartské státní zřízení, které bylo silně militarizované a nabízelo jen málo prostoru pro rozvoj ducha.

Druhým městem, které může sloužit jako příklad, je Florencie. Světová proslulost tohoto města je spojována především s obdobím renesance, kdy zde působila řada geniálních umělců. Vztah ke zdejšímu politickému vývoji se jeví jako méně výrazný, přesto se Florencie nesmazatelně zapsala do dějin politického myšlení. Je téměř nemožné hovořit o tradici politické teorie, aniž bychom zmínili N. Machiavelliho a jeho charakteristiku politiky. Ve svém proslulém díle *Vladař* ukázal Machiavelli politiku takovou, jaká ve skutečnosti je a jaké jsou její zákonitosti, aniž by si ji idealizoval. Machiavelli však nebyl jen pouhým teoretikem, působil jako diplomat ve službách florentské republiky u francouzského dvora. Zde byl konfrontován s tím, jak silný je reálný politický vliv Florencie. „*Francouzi si cení jen těch, kdo jsou dobře vyzbrojeni nebo ochotni platit.*“ (Skinner, 1995, s.15) Francie v této době náležela k významným velmocem. Nebylo náhodné, že pojem „velmoc“ vzniká v kontextu italského prostředí doby renesance. Italská města tehdy nepředstavovala reálnou politickou sílu, která by mohla být protiváhou takových velmocí jako byla Francie nebo Španělsko. Machiavelli kladl i ve svém díle značný důraz na vojenskou sílu a sám se pokusil reformovat florentské ozbrojené síly na základě zavedení branné povinnosti. K tomu jej vedla také častá negativní zkušenost s žoldnéřskými jednotkami vedenými kondotiéry, které nebyly vždy loajální. Machiavelli hledal osobnost s výraznými vůdcovskými rysy, která by byla schopna sjednotit Itálii. Určitým vzorem byl pro něj nejdříve Cesare Borgia, který stál v čele papežských vojsk v době pontifikátu papeže Alexandra VI. z rodu Borgiaů. Význam Caesara Borgii však klesl u Machiavelliho poté, co se tento vojevůdce dopustil zásadní chyby podceněním nového papeže Julia II. Julius II. byl nejen schopným a obratným politikem, ale dokázal rovněž vést války a bojovat v čele svých vojsk. Později již Machiavelli mohl zůstat pouze v rovině teoretických úvah, při nichž se opíral o odkaz jednotné antické římské republiky

a inspiroval se jejími ctnostmi. Mnozí politikové se oficiálně od Machiavelliho názorů distancovali, jak to učinil například Friedrich II. ve svém díle *Antimachiavelli*, ale jejich politika již byla velmi pragmatická. V případě zmíněného panovníka bychom mohli uvést např. anexi rakouského Slezska Pruskem, která jako by potvrzovala platnost Machiavelliho zásad.

Také jeden z nejproslulejších francouzských politiků historie kardinál de Richelieu řešil významný problém s jedním městem. Máme na mysli opevněný přístav La Rochelle, který byl mocenským centrem hugenotů (francouzských kalvinistů). Ti nejenže představovali hrozbu pro centralizaci státní moci, ale svou vazbou na Anglii představovali skutečnou hrozbu pro francouzské zájmy a jednotu Francie. Po dlouhém obležení došlo ke kapitulaci tohoto přístavu a posílení královské centrální moci, ale Richelieu se ukázal jako velký státník a zachoval hugenotům i po jejich porážce náboženskou svobodu.

Nové konflikty souvisely se vznikem nových států na politické mapě Evropy po skončení 1. světové války, k nimž patřilo také Polsko a Československo. Tehdejší československý ministr zahraničí E. Beneš dosáhl svou politickou obratností podpory dohodových mocností a rozdělení slezského města Těšína. Krátké vojenské střetnutí mezi oběma státy skončilo československým vítězstvím. Poláci se pokusili sporná území včetně Českého Těšína anektovat svou krátkozrakou politikou v roce 1938, ale jejich úspěch byl pouze dočasný a po 2. světové válce zůstalo rozdělení města na Cieszyn v Polsku a Český Těšín v tehdejší Československu zachováno (Krákora, Nováková, 2008, s. 165). Dne 1. 9. 2009 se k otázce vyjádřil polský prezident a ve svém projevu uvedl, že polská anexe Českého Těšína v roce 1938 byla hříchem.

Meziválečné vztahy Polska a Litvy komplikoval konflikt o Vilnius, který byl počátkem dvacátých let obsazen polskými ozbrojenými silami. Litva měla proto tehdy jako své hlavní město Kaunas a zvažováno bylo také nasazení sil Společnosti národů, k čemuž nakonec nedošlo. Také současné slovenské hlavní město Bratislava neslo původně název Pressburg a bylo spíše než Slováci obýváno židovským, německým a maďarským obyvatelstvem. Složení obyvatelstva se zde až postupně změnilo.

Během studené války se stal Berlín jako rozdělené město symbolem rozděleného státu a rozdělené Evropy. Město bylo v tomto případě rozděleno ideologií a zájmy vítězných velmocí. Identitu města symbolicky přijal J. F. Kennedy svými legendárními slovy „*Jsem Berličan*“. Po sjednocení města měl být jednotný nejen Berlín, ale také Německo a Evropa, ale odstraňování hranic v myslích lidí je mnohem složitější.

Po ukončení studené války došlo k řadě lidských tragédií během konfliktu v bývalé Jugoslávii. Na začátku války se stal známým pád chorvatského města Vukovaru do srbských rukou. Srbské obležení Sarajeva nebo rozdělení Mostaru ukázalo velmi ostře bosenskou situaci a etnické rozdělení obyvatelstva. Zničený a po válce opět obnovený mostarský most se stal proslulým symbolem rozdělení a později pokusu o poválečné sjednocení Bosny. Nezapomínejme však, že v roce 1995 se na evropské půdě opět objevuje pojem genocida. Máme na mysli genocidu spáchanou na muslimských mužích a chlapcích jednotkami bosenských Srbů v muslimské enklávě Srebrenica, které nedokázali zabránit ani nizozemští vojáci mírových sil OSN.

V Rusku bychom mohli nalézt výsledek snah bývalého sovětského generála Dudajeva o nezávislost Čečenska, kdy dvě rusko-čečenské války skončily faktickým zničením města Groznyj, a to navzdory ruskému členství v Radě Evropy.

V Čínské lidové republice pro změnu přestává plnit bývalé tibetské hlavní město Lhasa pouze roli města s výraznou buddhistickou tradicí, ale stále více se stává turistickým centrem a dochází k oslabení jeho skutečné duchovní funkce. K tomu přispívá nepřítomnost tibetského dalajlámy, který pobývá v indickém exilu, a především národnostní politika čínské vlády, spojená s podporou přistěhovalectví etnických Chanů do Tibetu.

Tento stručný exkurs je možno uzavřít ve městě Jeruzalém, které není rozděleno pouze etnicky. Toto město spojuje tradice islámu, křesťanství a judaismu a bylo rozděleno po roce 1948. K jeho opětovnému sjednocení došlo po Šestidenní válce v roce 1967, přesto zůstalo v duchovní rovině vlastně rozděleno. Židé považují Jeruzalém za své hlavní město a tomuto záměru musela v minulosti ustoupit řada arabských domů, které byly zničeny za účelem zpřístupnění Zdi nářků. Mnozí

arabští a palestinští politikové zastávají názor, že také Palestina má mít Jeruzalém jako své hlavní město. Dojde tedy k opětovnému rozdělení Jeruzaléma mezi dva státy? Je snadné konstatovat, že je lépe budovat nové zdi než válčit. V Izraeli již nová zeď vznikla a plní roli prevence proti teroristickým útokům. Je však lépe budovat nové zdi, nebo raději hledat mírová řešení konfliktů?

Literatura:

MACHIAVELLI, N. *Úvahy o vládnutí a vojenství*. Praha: Argo, 2001.

KNECHT, R. J. *Richelieu*. Praha: Paseka, 2002.

KRÁKORA, P. NOVÁKOVÁ, Z. Slezsko ve světle česko-polských vztahů. Nástin vývoje česko-polských vztahů od raného středověku po současnost. In KO-SOWSKA-RATAJ, J., NYCZ, E. (eds.) *Podmiotowość i tolerancja w społecznościach lokalnych pogranicza polsko-czeskiego*. Opole: Instytut Śląski Sp. Z O.O., 2008, s. 157–163.

KŘÍŽKOVSKÝ, L., ADAMOVÁ, K. *Dějiny myšlení o státě*. Praha: ASPI Publishing, 2000.

SKINNER, Q. *Machiavelli*. Praha: Argo, 1995.

SUJA, S. *Operace modré barety*. Praha: Mladá fronta, 1982.

SVENSON, P. *Teorie demokracie*. Brno: CDK, 1995.

Kontakt na autora příspěvku:

Mgr. David Hampl, Ph.D.

Katedra společenských věd

Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Žižkovo nám. 5

771 40 Olomouc

e-mail: david.hampl@upol.cz